

Moeten de lonen echt sneller omhoog?

Een analyse van de cijfers achter de oproep

ING Economisch Bureau

Amsterdam • 8 juli 2017

Moeten de lonen echt sneller omhoog?

Lonen omhoog!

De Nederlandse economie groeit dit jaar naar verwachting met 2,5% en de lonen groeien met zo'n 2%. Toch is dat niet genoeg, vindt De Nederlandsche Bank die al meerdere keren pleitte voor een loongolf. Ook het CPB constateerde onlangs dat de loongroei achterbleef.

Maar is er wel ruimte?

Het ING Economisch Bureau onderzocht of de lonen inderdaad sneller zouden moeten stijgen en waar eventueel ruimte zit. Uit die analyse blijkt dat de lonen zich nu op een manier ontwikkelen die past bij de conjunctuur. De arbeidsmarkt is vrij ruim en de verborgen werkloosheid is nog relatief hoog. Bedrijfswinsten zijn hersteld sinds de crisis maar van een 'piek in de winstgevendheid' is geen sprake. Vooral kleine bedrijven zitten krap bij kas. Als we kijken naar de verhouding van lonen van werknemers en winsten van bedrijven valt op dat vooral zzp'ers in inkomen zijn achtergebleven, een punt dat in de discussie tot nu toe weinig aandacht heeft gekregen.

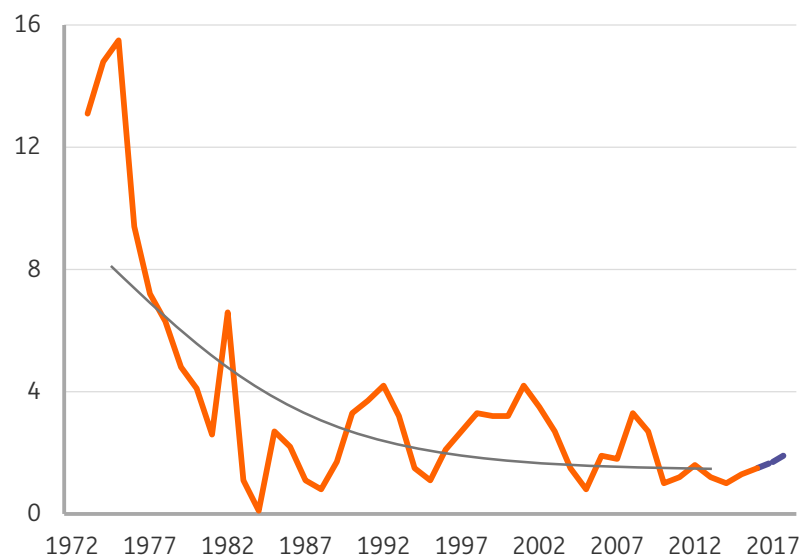
Ongewenste effecten

Als de lonen (te) snel stijgen kan dat nadelig voor de economie zijn. Het herstel van het mkb kan worden geraakt waardoor het minder kan uitbreiden. Bedrijven die toch kunnen uitbreiden kiezen er mogelijk sneller voor om zzp'ers in te huren, te automatiseren, of meer uit te besteden naar het buitenland. Pas als de arbeidsmarkt echt krap wordt, verwachten we dat vakbonden hogere looneisen kunnen stellen. Tot die tijd is het logisch dat juist het creëren van extra werkgelegenheid prioriteit heeft.

De lonen lijken niet zo sterk te stijgen

De contractlonen stijgen steeds minder snel...

Mutatie, jaar-op-jaar, in %

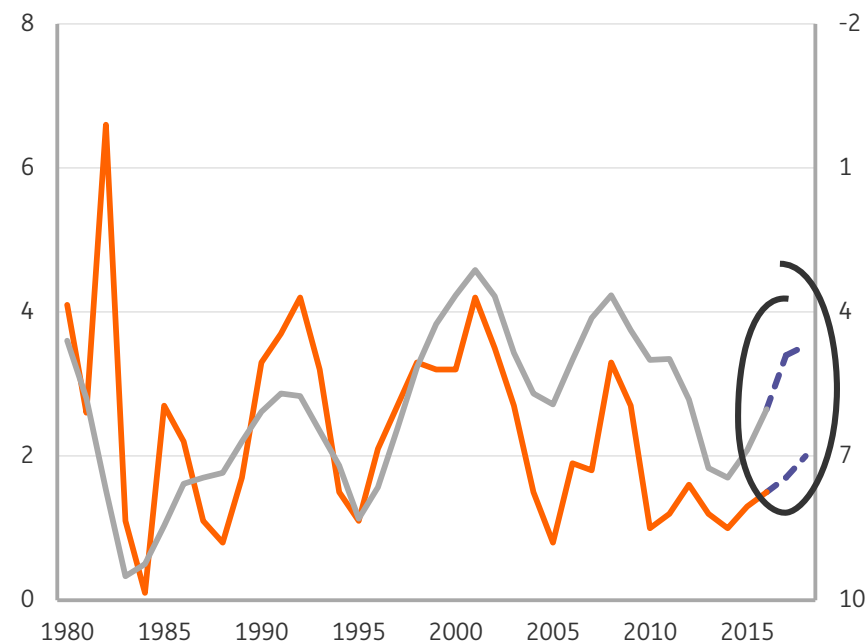

— Cao-lonen per uur incl. bijzondere beloningen, nominaal

— Raming CPB

...en namen bij eerdere oplevingen van de economie sneller toe

Mutatie, jaar-op-jaar, in %

— Cao-lonen per uur incl. bijzondere beloningen, nominaal

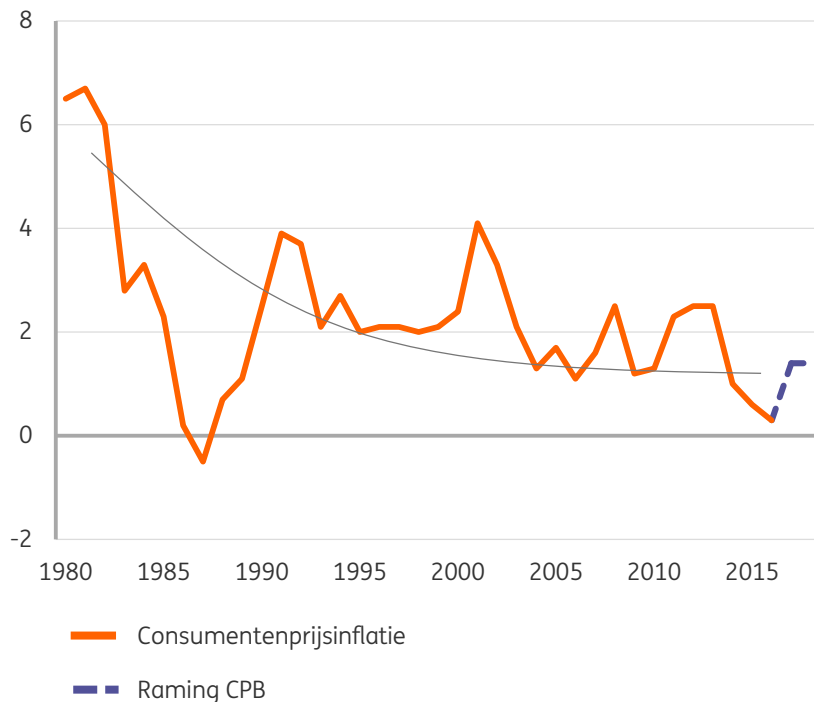
— Werkloosheid (rechter-as, omgekeerd)

— Raming CPB

Maar in *reële** termen oogt de loonstijging niet opvallend zwak

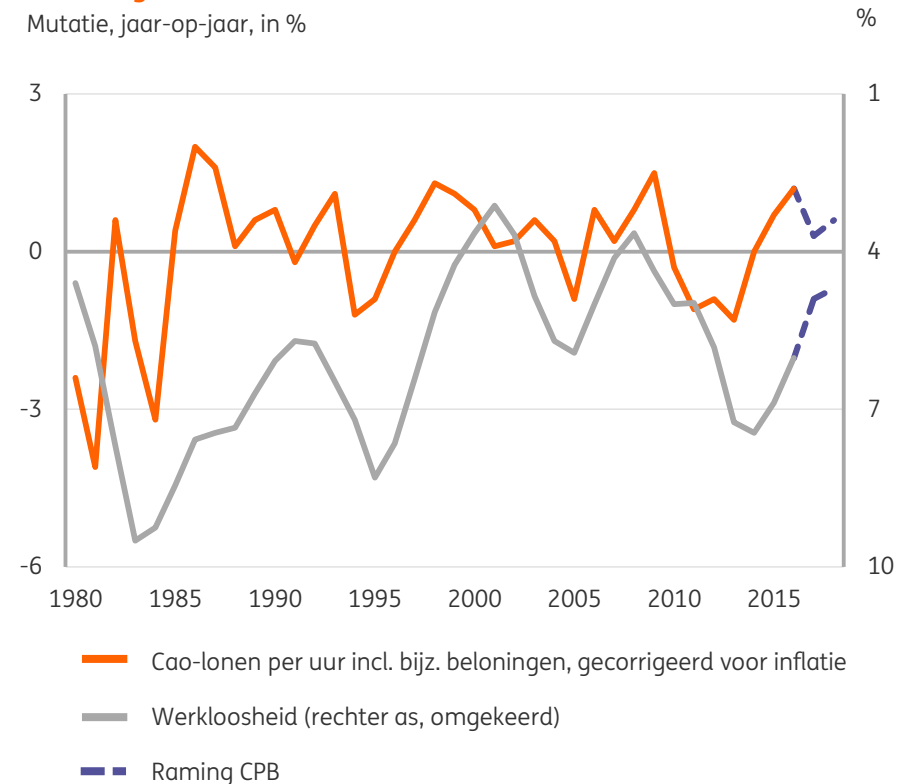
De prijzen stijgen ook steeds minder snel...

Mutatie, jaar-op-jaar, in %

...zodat de cao-lonen in *reële** termen de afgelopen jaren vrij snel stegen

Mutatie, jaar-op-jaar, in %

*reëel: gecorrigeerd voor inflatie

De loonkosten per uur stegen veel sneller dan het contractloon

Loon is meer dan cao

Opbouw loonkosten

Cao loon stijging

Incidentele loonstijging (bonus, periodiek) +

Brutoloon =

Sociale lasten werkgevers +

Loonkosten =

▶ Wat werknemers krijgen

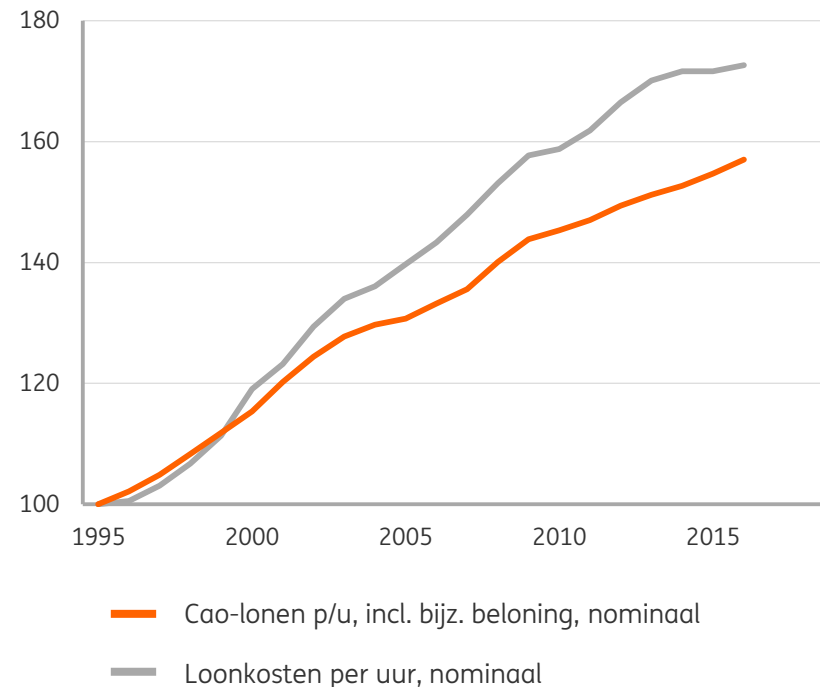
▶ Wat werkgevers betalen

Ook al stijgen de brutosalarissen van werknemers niet, toch kunnen werkgevers meer kwijt zijn aan hun personeel vanwege stijgende sociale lasten. Zo werden in de eerste jaren na de crisis werknemers duurder, vooral doordat de pensioenpremies – uitgesteld loon – omhoog gingen. Werknemers merkten daar zelf weinig van.

Daarnaast zijn de kosten voor werkgevers mogelijk ook gestegen door toenemende opleidingskosten. Zo krijgen nieuwe chauffeurs hun groot rijbewijs vaak vergoed door hun werkgevers en worden nieuwe IT-ers vaak geschoold tijdens het werk. Dit verschil zou met name groot moeten zijn als de mismatch op de arbeidsmarkt groot is. Deze ontwikkeling is in de grafiek niet opgenomen.

En juist de loonkosten, dat wat werkgevers merken, zijn duidelijk sneller gestegen dan de cao lonen

Index, 1995 =100

Al met al lopen de opbrengsten en de kosten van werk iets uiteen

De totale loonkosten per uur zijn, voor de gehele economie, in de afgelopen twee decennia ongeveer even hard gestegen als de arbeidsproductiviteit per uur. Werkenden zijn dus – vanuit het perspectief van werkgevers – min of meer eerlijk beloond voor de inzet van hun tijd.

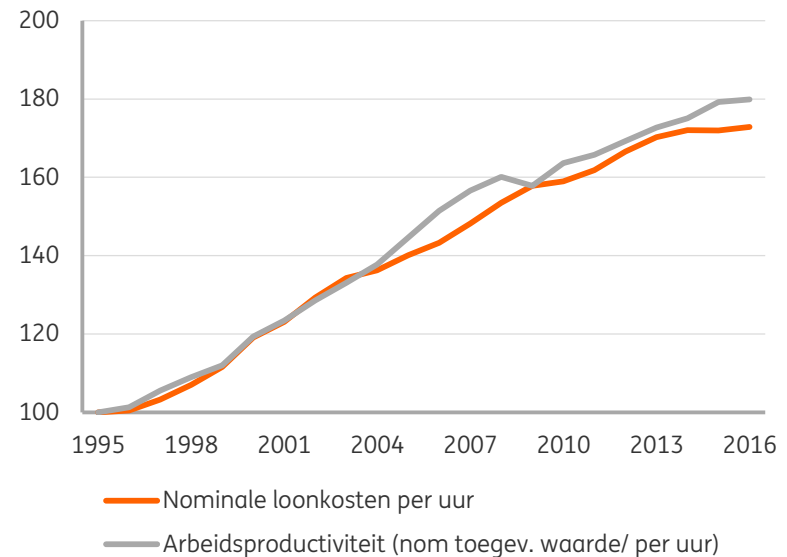
De laatste jaren lijkt er wel een verschil te zitten in de ontwikkeling. De lonen stijgen wat minder snel dan de productiviteit. Dit gebeurt meestal in de eerste jaren van een opleving, terwijl in een neergaande conjunctuur het omgekeerde gebeurt door ‘labour hoarding’: het aanblijven van personeel terwijl het werk wegvalt.

Op termijn zullen de lonen – ook zonder een oproep daartoe – weer bijtrekken richting de productiviteit. Op korte termijn zal de krapte op de arbeidsmarkt bepalen hoe snel werknemers meer of minder dan de productiviteitsstijging kunnen opeisen, en daarmee dus een inhaalslag kunnen maken.

Hierna kijken we daarom naar de stand van de conjunctuur.

Totale economie

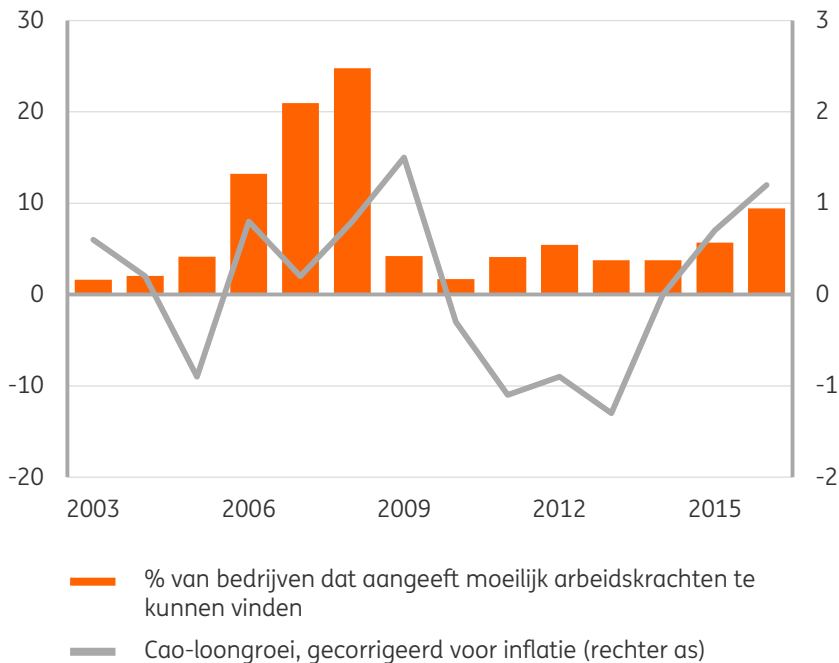
Index (1995=100)

De arbeidsmarkt is volgens werkgevers nog niet erg krap

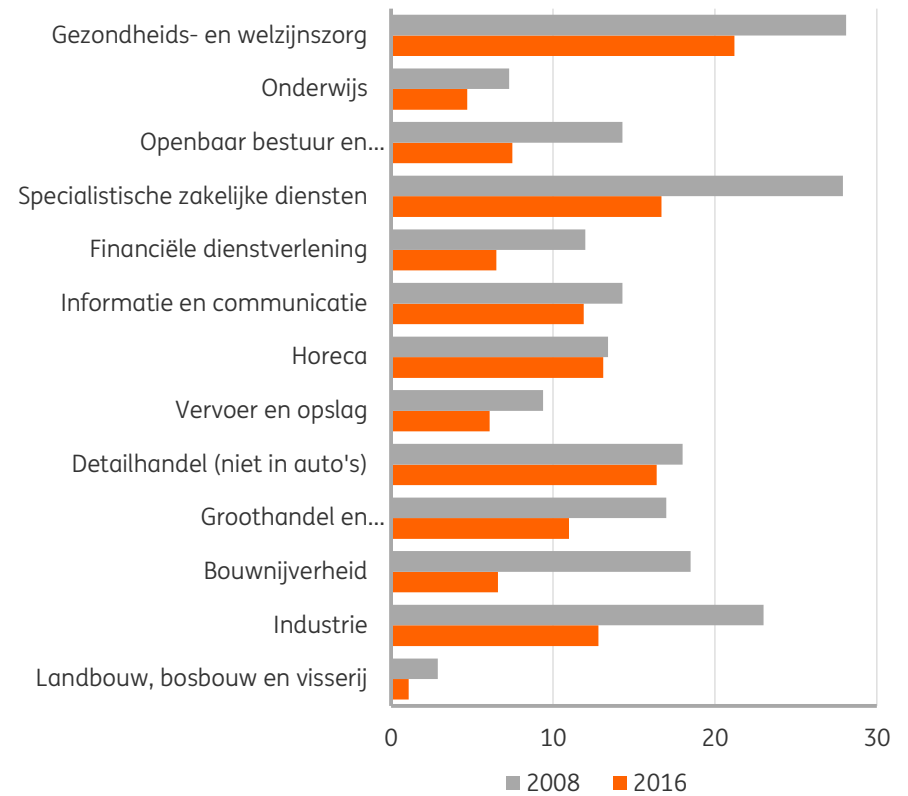
Arbeidsmarkt is volgens werkgevers nog lang niet zo krap als in 2006-2008...

% van alle bedrijven in industrie, bouw en comm. dienstverlening

...in alle sectoren is het aantal vacatures nog lager dan in 2008

Aantal opstaande vacatures in duizenden

Terwijl er nog veel mensen extra zouden willen werken

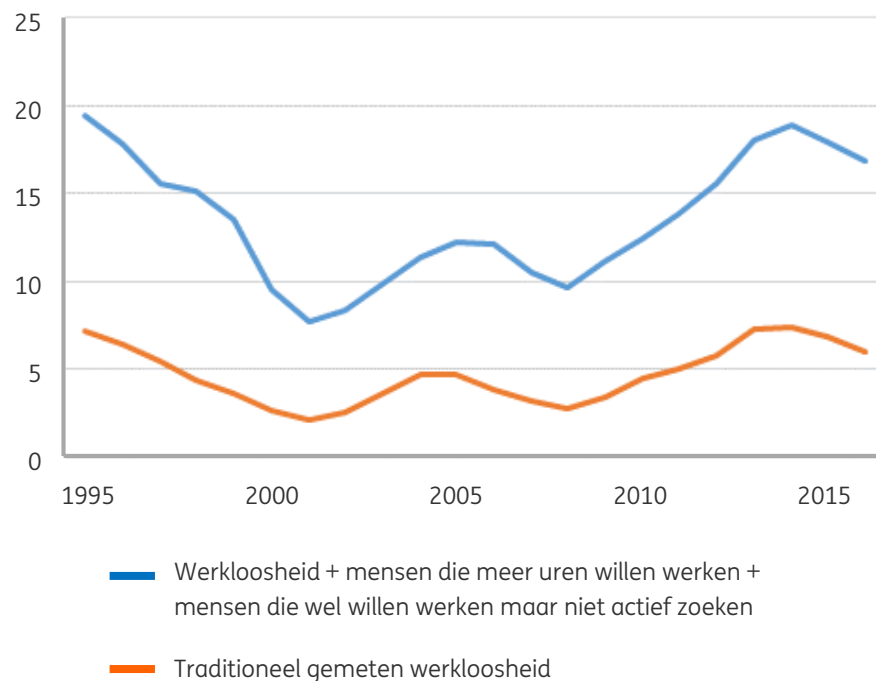
De 'verborgen werkloosheid' liep de laatste jaren veel sneller op dan de traditioneel gemeten werkloosheid deed vermoeden. Zo zijn er bijvoorbeeld veel mensen die meer uren zouden willen werken, en ook het aantal ontmoedigden is hoger. Dit betekent dat er nog een groot reservoir aan mensen is dat bereid is zich aan te bieden op de arbeidsmarkt.

De traditionele krapte-indicatoren geven dus geen goed beeld.

Pas als de arbeidsmarkt echt krap wordt, verwachten we dat vakbonden hogere looneisen kunnen stellen. Tot die tijd is het logisch dat juist het creëren van extra werkgelegenheid prioriteit heeft.

Traditionele en verborgen werkloosheid

% van de (potentiële) beroepsbevolking

De verwachte loongroei ligt redelijk in lijn met de stand van de conjunctuur

De loonkosten per eenheid product gaan historisch gezien meestal goed op met het BBP, met twee jaar vertraging. Op basis van de geraamde loongroei door het CPB gaat dit aardig samen op.

Dit geeft aan dat de loonontwikkeling in de afgelopen jaren een patroon heeft gevolgd dat redelijk strookt met de stand van de conjunctuur.

Loonkosten lopen gelijk op met de groei van het BBP met een vertraging van twee jaar

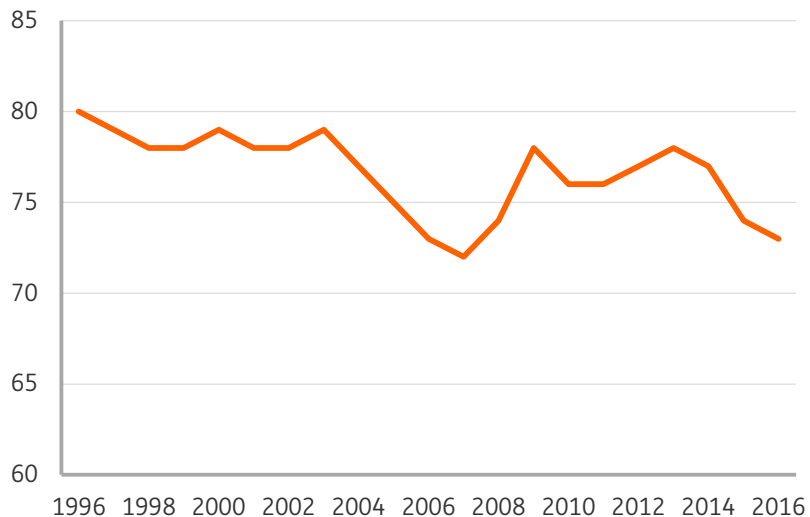
Mutatie, jaar-op-jaar, in %

Voor de totale economie zit de AIQ* op het langjarig gemiddelde

De arbeidsinkomensquote van de marktsector daalt weliswaar, en daarover berichtte het CBS....

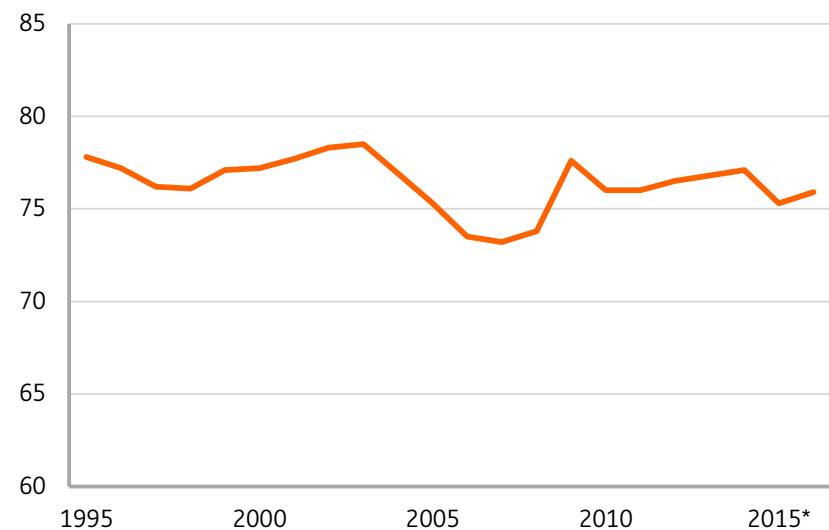
Arbeidsinkomen als % van verdiend inkomen in marktsector

— Arbeidsinkomensquote 'nieuwe methode'

...maar de AIQ van de totale economie is al twee decennia min of meer stabiel rond 76%

Arbeidsinkomen als % van totaal verdiend inkomen in Nederland

*De arbeidsinkomensquote (AIQ) geeft aan hoe 'de koek' van het nationale inkomen verdeeld is tussen beloning van werknemers en winsten van bedrijven. Onlangs is de berekening van het loondeel aangepast door op een andere manier naar de inkomsten van zzp'ers te kijken.

Herstel winstgevendheid Nederlandse bedrijven vertekend

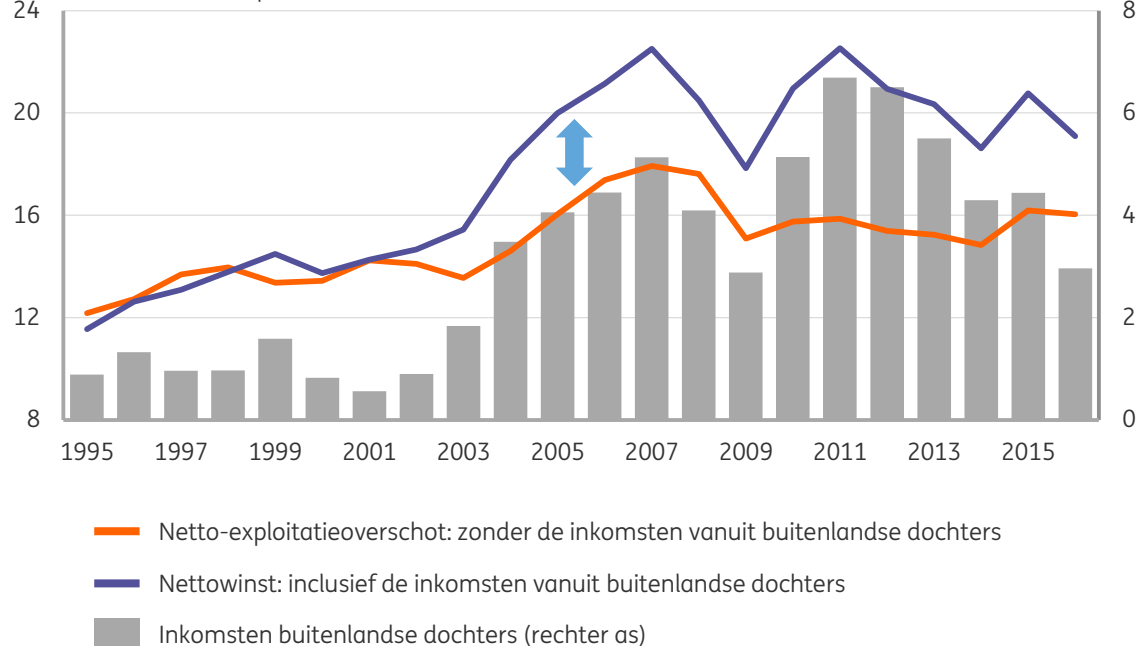
De winst van niet financiële bedrijven als percentage van het BBP herstelt weer, na een flinke knauw in de crisis.

Toch zijn hierop twee correcties nodig voor een goed beeld:

- Ten eerste voor de winsten van buitenlandse dochters. Die zijn hoger dan eerder. Winst die bedrijven in het buitenland maken zal waarschijnlijk leiden tot loonstijgingen ter plekke, niet in Nederland.
- Ten tweede zitten in deze statistiek niet de winsten van de eenmanszaken en vof's, die waarschijnlijk een minder gunstige ontwikkeling doormaakten. De ontwikkeling van de winst van de beursgenoteerde bedrijven (weinig bedrijven, maar van relatief grote omvang) was juist relatief gunstig. De cijfers in deze grafiek schetsen waarschijnlijk een rooskleuriger beeld dan de werkelijke gemiddelde winstontwikkeling in Nederland.

Winst in verhouding tot het BBP herstelde zich, maar exclusief buitenlandse winsten is het niveau niet uitgesproken hoog

Als % van nominaal bbp

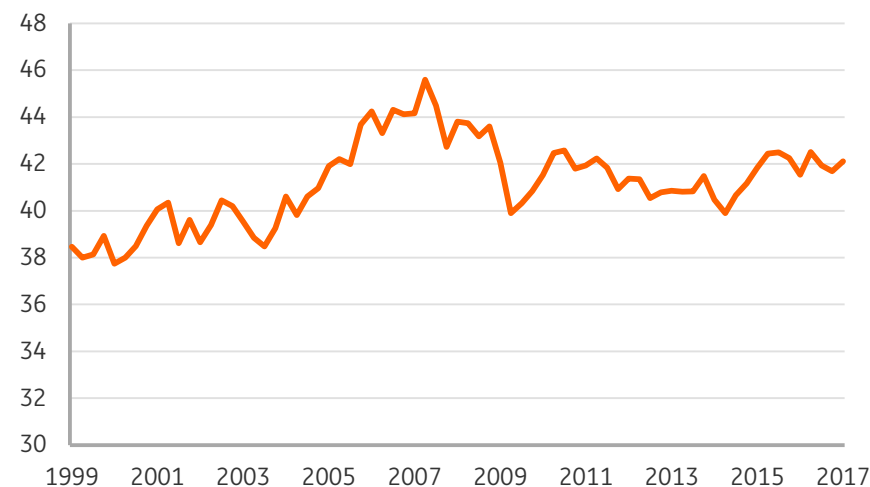
De winstquote is verbeterd, maar piekt niet

De winstquote – gemeten als exploitatieoverschot versus de toegevoegde waarde - is snel opgelopen vlak voor de crisis tot een piek halverwege 2007 van bijna 46%. Daarna daalde hij tot 40% en ligt nu rond 42% van de toegevoegde waarde. Dat is duidelijk hoger dan in de crisisjaren, maar van een 'piek in de winstgevendheid' is geen sprake.

Merk daarbij op dat ook hierin alleen de vennootschappen meetellen, en MKB-bedrijven niet. Met hun winstgevendheid gaat het minder goed dan die van multinationals. Wat een correctie hiervoor met de cijfers zou doen is niet helemaal duidelijk. De winstquote zou dan naar verwachting lager uitkomen, maar alsnog hoger liggen dan een paar jaar geleden.

De winstquote stabiliseert

Winstquote: exploitatie-overschot in Nederland / toegevoegde waarde van niet-financiële bedrijven

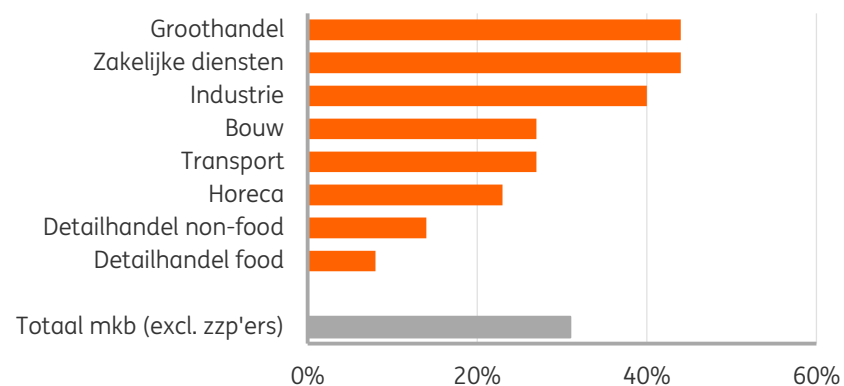

Vooral kleine bedrijven zitten minder ruim bij kas

- Er is, volgens werkgevers in een enquête die het ING Economisch Bureau liet uitvoeren, meer ruimte voor extra loonsverhoging in internationaal opererende sectoren (industrie, diensten, groothandel). Dit beeld strookt redelijk met de winstontwikkeling per sector. De enquête is een jaar geleden afgenomen (juni 2016), onze verwachting is dat de volgorde van de sectoren op dit moment hetzelfde is, maar het percentage hoger.
- De minste ruimte is er volgens ondernemers in de detailhandel, horeca en transport. Daar is de concurrentie en de prijsdruk groot.
- Hoe kleiner het bedrijf, hoe minder ruimte voor loonsverhoging. Dit maakt het aannemelijk dat de winstquote (van de vorige pagina) een overschatting geeft van de ontwikkeling in Nederland.

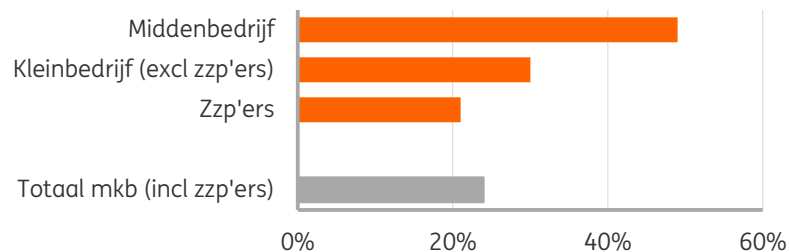
In groothandel, diensten en industrie meer ruimte voor hoger loon

% ondernemers dat ruimte heeft voor extra loonsverhoging

Hoe kleiner, hoe minder ruimte ondernemers zien voor hoger loon

% ondernemers dat ruimte heeft voor extra loonsverhoging

De jaarinkomens van zelfstandigen gingen er nauwelijks op vooruit

In de publicatie over de herziene arbeidsinkomensquote van het CBS staat in een grafiek (niet in statline) hoe het netto inkomen van zzp'ers zich de afgelopen jaren ontwikkelde. Dat nam in totaal sinds 1995 met zo'n 60 procent toe.

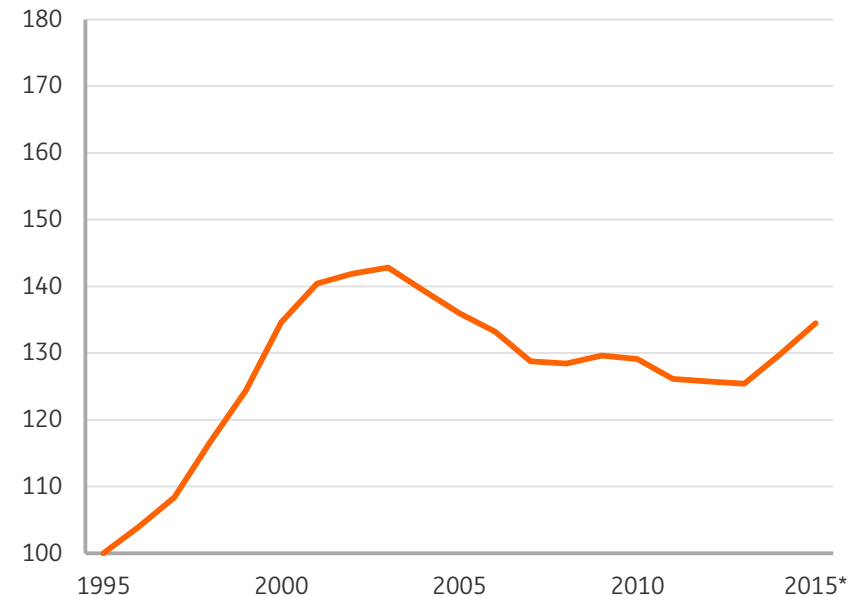
Het aantal zelfstandigen nam in die periode echter ook toe, en het aantal uren dat zij werkten ook. Het 'arbeidsvolume in jaren' steeg in die twintig jaar, met zo'n 25%. Per gewerkt jaar ging zelfstandigen er bijna 35% op vooruit. Dat is veel minder dan de loonkosten per uur stegen (sheet 4), namelijk zo'n 70%.

Deels komt de gemiddelde beloning per jaar lager uit omdat de groep zelfstandigen in de tijd is veranderd (in 1995 meer ondernemers, nu meer bouw- en thuiszorgmedewerkers). Daarnaast is er een crisiseffect. De tarieven van zzp'ers daalden toen per uur sterk, terwijl die nu weer stijgen. In de bouw bijvoorbeeld was in de crisis het gemiddelde zzp-tarief 23 euro, nu 45 euro.

De zelfstandigen drukten vooral tussen 2003 en 2013 het gemiddelde arbeidsinkomen en daarmee de AIQ naar beneden. De laatste jaren hebben ze juist een opwaarts effect op de AIQ.

Het netto gemengd inkomen van zelfstandigen per arbeidsjaar*

Index, 1995 =100

*Het CBS heeft de definitie van het netto gemengd inkomen zelfstandigen onlangs aangepast. In bovenstaande grafiek is nog wel de oude definitie gebruikt vanwege de combinatie met het aantal arbeidsjaren. De resultaten moeten daarom wel met enige voorzichtigheid geïnterpreteerd worden.

Wat gebeurt er als de lonen nu toch sterk zouden stijgen?

Oproep hogere lonen

De afgelopen weken was de indruk dat de lonen een sterke inhaalslag zouden moeten maken. Als het ware meer dan op basis van de 'natuurlijke' onderhandelingen tussen cao partijen zou gebeuren.

Wat klopt er niet?

De analyse waarop de roep om hogere lonen is gebaseerd, lijkt echter niet te kloppen. Er is geen sprake van een ongebruikelijk achterblijvende loonontwikkeling in een krappe markt, met hoge winsten. ING ziet een normale loonontwikkeling, die past bij een vrij ruime arbeidsmarkt, met winstherstel. En er ontbreekt in de analyse dat vooral de inkomens van zelfstandigen onder druk hebben gestaan. Dit lijkt de belangrijkste reden dat de factor arbeid in Nederland een kleiner deel van de koek *in de marktsector* krijgt (terwijl voor de gehele economie dit überhaupt nauwelijks speelt).

Wat zou de invloed zijn als de lonen inderdaad extra zouden stijgen?

Als de diagnose niet klopt, is het medicijn ook niet passend: hogere lonen voor werknemers kunnen een aantal ongewenste effecten hebben:

- Kleine en middenbedrijven die net winsten en balansen aan het herstellen zijn, worden daarin geraakt. Als gevolg daarvan kunnen zij beperkt zijn in hun mogelijkheden uit te breiden (investeren of extra personeel aan te nemen) terwijl er juist nog veel mensen extra willen werken.
- Bedrijven die toch willen uitbreiden kiezen er mogelijk sneller voor om zzp'ers in te huren, te automatiseren, of meer uit te besteden naar het buitenland.

Contact details

Meer informatie?

Marieke Blom, hoofdeconoom ING Nederland

Marieke.Blom@ing.nl

Colofon

Namens Het Economisch Bureau ING Nederland:

Marieke Blom, hoofdeconoom

Anna Dijkman, hoofdredacteur

Dimitry Fleming, senior econoom

Disclaimer

De in deze publicatie neergelegde opvattingen zijn gebaseerd op de door ING vergaarde informatie en door ING betrouwbaar geachte bronnen. Deze gegevens zijn op zorgvuldige wijze in onze analyses verwerkt. Noch de ING, noch medewerkers van de bank kunnen aansprakelijk worden gesteld voor de in deze publicatie eventueel aanwezige onjuistheden. Aan de verstrekte informatie kunnen geen rechten worden ontleend. ING aanvaardt geen enkele aansprakelijkheid voor de inhoud van de publicaties of voor informatie die op of via de sites wordt verstrekt. Auteursrecht en rechten ter bescherming van gegevensbestanden zijn van toepassing op deze publicatie. Niets in deze publicatie mag worden gereproduceerd, verspreid of gepubliceerd zonder de uitdrukkelijke vermelding van de ING als bron van deze informatie. De afnemer van deze informatie is verplicht aanwijzingen van de ING betreffende het gebruik van de informatie op te volgen. Nederlands recht is van toepassing.